

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА**

Факультет філології

Кафедра української літератури

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«Актуальні проблеми шевченкознавства: на допомогу вчителю»

Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський).

Освітня програма: Українська мова і література.

Спеціалізація: 014.01 Українська мова і література.

Спеціальність: 014. Середня освіта.

Галузь знань: 01. Освіта / Педагогіка.

Затверджено на засіданні кафедри
Протокол № 1
від 26 серпня 2024 р.

м. Івано-Франківськ – 2024

1. Загальна інформація	
Назва дисципліни	«Актуальні проблеми сучасного шевченкознавства»
Викладач (-і)	Мафтин Наталія Василівна
Контактний телефон викладача	+380994490616
Е-mail викладача	nataliia.maftyn@pnu.edu.ua
Формат дисципліни	очний
Обсяг дисципліни	3 кредити ЄКТС, 90 год.
Посилання на сайт дистанційного навчання	https://d-learn.pnu.edu.ua/
Консультації	упродовж семестру за встановленим розкладом на кафедрі та з розрахунком відповідного часу
2. Анотація до навчальної дисципліни	
<p><u>Предметом</u> вивчення навчальної дисципліни «Актуальні проблеми шевченкознавства: на допомогу вчителеві» є літературознавчі та історико-літературні дослідження, присвячені творчості й біографії Т.Шевченка, осмисленню ролі його творчої постаті як національно консолідуючого чинника. Ця дисципліна покликана допомогти майбутнім учителям у віднайденні стратегій зацікавлення учнів постаттю й творчістю Т. Шевченка, не боятися «каверзних» питань щодо його біографії й творів, поглибити знання студентів про життя і творчість поета, дати студентам розуміння специфіки викладання творчості Т. Шевченка в школі (зокрема біографії, ліричних творів, політичної сатири, ліро-епіки). Спецкурс містить методичний компонент шкільного аналізу творів поета згідно чинної програми з української літератури в загальноосвітній середній школі.</p> <p>Методи навчання: пояснювально-ілюстративний, порівняльно-зіставний, репродуктивний, інтерактивні комп'ютерні технології (комп'ютерне тестування), самостійна робота.</p> <p>Методи контролю: фронтальне опитування, індивідуальне опитування, тестування, письмова робота, іспит.</p>	
3. Мета та цілі навчальної дисципліни	
<p><u>Метою</u> вивчення навчальної дисципліни є поглиблення розуміння творчої постаті Т. Шевченка як людини й символу України, могутнє джерело національної самосвідомості; дати різні підходи до інтерпретації творчості Т. Шевченка, посилити знання про витоки його образного світу, стильові особливості поезій, еволюцію художнього світу “Кобзаря”, основні мотиви творчості митця; удосконалити вміння використовувати набуті знання в практиці літературознавчого підходу до явищ і фактів історії літератури та в практиці викладання в середніх навчальних закладах освіти; удосконалити вміння студентів збирати й аналізувати додаткову інформацію про певні літературні явища; вести полеміку щодо складних, неоднозначних питань, пов'язаних із проблемами історико-літературного розвитку. Також завданням курсу є ознайомлення з історією шевченкознавства від початків до наших днів, опрацювання основних літературознавчих та історико-літературних досліджень, присвячених творчості й біографії Т.Шевченка, осмисленні ролі його творчої постаті як національно консолідуючого чинника.</p> <p>Вивчення навчальної дисципліни передбачає поглиблення знань із теорії літератури, розвиток практичних умінь аналізувати твір, розуміти основні риси індивідуально-авторського</p>	

стилю поета, удосконалення комунікативних здібностей.

Основними цілями вивчення дисципліни є

- поглибити вміння аналізувати життя і творчість Т. Шевченка (ідейно-тематичний зміст, проблематику, образну систему, художньо-стильові особливості тощо);
- знати основні положення чільних досліджень в галузі шевченкознавства;
- вести полеміку щодо складних, неоднозначних питань, пов'язаних із біографією і творчістю письменника;
- удосконалювати комунікаційну стратегію, здатність використовувати когнітивно-дискурсивні вміння, здатність застосовувати набуті знання в практичних ситуаціях, здатність виконувати власне дослідження, узагальнювати й оприлюднювати результати діяльності з дослідження обраної проблеми (у фахових виданнях, виступах);
- використовувати отримані знання в практичній діяльності.

4. Програмні компетентності та результати навчання

Інтегральна компетентність

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі й практичні проблеми в галузі середньої освіти, що передбачає застосування теорій і методів освітніх наук і характеризується комплексністю й невизначеністю педагогічних умов організації навчально-виховного процесу в основній (базовій) середній школі.

Загальні компетентності:

ЗК 3. Здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 5. Здатність вільно і грамотно, усно та письмово спілкуватися державною мовою, утверджувати національні гуманістичні ідеали, мовне й культурне багатство України.

ЗК 14. Здатність використовувати мовно-літературні знання в освітній діяльності.

Фахові компетентності:

ФК 1. Здатність активно застосовувати професійно-профільні знання, уміння й навички з мовознавчих, літературознавчих, психолого-педагогічних дисциплін із використанням передових освітніх технологій у загальноосвітніх навчальних закладах різних типів.

ФК 5. Здатність трансферу сучасних наукових досягнень у загальноосвітні навчальні заклади, у практику викладання української мови та літератури; педагогічних напрацювань.

ФК 9. Здатність розглядати літературні тексти, явища і факти в контексті української та світової культури, виявляти специфіку літературних напрямів, течій, шкіл; уміти аналізувати індивідуально-авторський стиль окремих письменників.

ФК 15. Здатність кваліфіковано аналізувати навчальні матеріали й добирати посібники й підручники, які найбільше відповідають цілям і умовам навчання.

Програмні результати навчання:

ПРН 3. Використовувати гуманістичний потенціал рідної й світової літератур для формування духовного світу молодшого покоління громадян України.

ПРН 5. Володіти навичками розрізняти літературно-культурні епохи, напрями, течії, жанри, стилі за їхніми сутнісними характеристиками.

ПРН 7. Уміти працювати з теоретичними та науково-методичними джерелами (зокрема цифровими), віднаходити, обробляти й систематизувати інформацію, використовувати її в освітньому процесі.

ПРН 10. Знати державний стандарт загальної середньої освіти, навчальні програми з української мови і літератури для закладів освіти та практичні шляхи їх реалізації в різних видах урочної та позаурочної діяльності.

5. Організація навчання

Обсяг навчальної дисципліни

Вид заняття		Вид заняття	
Лекції		Лекції 12	
Практичні заняття		Практичні заняття 18	
Самостійна робота		Самостійна робота 60	
Ознаки навчальної дисципліни			
Семестр	Семестр	Семестр	Семестр
6	6	6	6
Тематика навчальної дисципліни			
Тема	кількість год.		
	лекції	заняття	сам. роб.
Тема 1. Інтерпретація творчості Т. Шевченка: від початків – до наших днів. (Особливість підходу І. Франка. Використання популярної на той час асоціативної експериментальної психології; С. Балея – класичний психоаналіз З. Фрейда (вчений віднайшов у творчості Шевченка чотири основні мотиви: ендиміонський, фемінізм, містицизм і мотив трійці). Сучасна герменевтична інтерпретація. Інтерпретація О. Забужко «Гайдамаків»).	2		10
Тема 2. До проблеми біографії Шевченка. «Невідомі» сторінки в біографії поета й намагання їх «заповнити»: до проблеми символічної біографії в Т. Шевченка й А. Міцкевича (Дж. Грабович, однойменна праця). Інтерпретація взаємин Т. Шевченка з Ф. Кошиць В. Шевчуком («Слово іпостасне»). Автобіографізм повісті «Художник»: В. Яцюк, П. Зайцев про «історію з Машею». Жінки в житті і творчості поета. Праця І. Дзюби як найповніше дослідження життя і творчості поета.	2	2	10
Тема 3. Проблема державницької свідомості Шевченка. Праці Д. Донцова «Поет лицарства українського» та «Ідеї Шевченка про Бога і націю». Домінантний і підставовий образ України як специфічна риса проблемно-тематичного наповнення творів поета. Праці В. Барки, П. Одарченка. Діаспорне шевченкознавство.	2	2	10
Тема 4. Т. Шевченко: «міфотворець» чи «національний пророк»? Два діаметрально протилежні підходи в сучасному шевченкознавстві до постаті нашого генія: Г. Грабович – П. Іванишин. Історія і міфотворчість у польських, російських та українських романтиків. Підхід Є. Нахліка: «Шевченко: пророк, апостол, шаман чи екзистенційний поет?».	2		10
Тема 5. Методологія Леоніда Плюща: структуралізм у поєднанні з міфологізмом («Екзод Тараса Шевченка»). Тексти Шевченкових творів, що мають два варіанти. Шевченкове трактування проблеми зла. Проблема теодицеї. Міцкевичева парадигма та її вплив на Шевченка. Проблема зла у «Причинній». Екзистенціал страждання. Шевченкова візія ідеального стану. Міленаризм.	2		10
Тема 6. Естетика Шевченка. Особлива естетична органічність освоєння дійсності у випадку генія Т. Шевченка. Школа Брюлова. «Розумне бачення краси, без якого людині не побачити всемогутнього	2	4	10

<p>Бога в листочкові найменшої рослини». Естетика національного. Єдність естетичного й етичного. Поняття гармонії і дисгармонії. Поєднання іронії з ліризмом. Гротеск. «Журнал» Т. Шевченка та його малярська спадщина.</p> <p>Тема 7-8. Особливості вивчення творчості Т. Шевченка в середніх навчальних закладах.</p> <p>Знайомство із шкільною програмою та підручниками. Особливості викладання української літератури в 9 класі. Врахування вікових особливостей учнів. Особливості викладання творчості Т. Шевченка в школі. Теоретичні й методичні аспекти.</p> <p>Використання підготовлених раніше мініпрезентацій для моделювання уроків. Вивчення біографії Т. Шевченка в 9 класі.</p> <p>Вивчення лірики Т. Шевченка. Вивчення ліро-епосу та політичної сатири</p>				10
	ЗАГ.:	12	18	60

6. Система оцінювання навчальної дисципліни

Загальна система оцінювання навчальної дисципліни	Система оцінювання курсу відповідає критеріям оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти в університеті. Допуск до заліку становить максимум 50 балів і письмове тестування – максимум 50 балів. Робота на практичних заняттях упродовж семестру оцінюється за 5-бальною шкалою та максимальною кількістю 30 балів. Під час виставлення допуску до заліку враховуються навчальні досягнення, отримані в процесі оцінювання на практичному занятті (максимум 30 балів), при виконанні контрольної роботи (максимум 10 балів) та самостійної роботи (максимум 10 балів). Загальна максимальна кількість балів за навчальний курс становить 100 балів.
Вимоги до письмових робіт	Письмова контрольна робота складається з 2 завдань: розкриття теоретичних питань – 5 балів, ідейно-художній аналіз тексту – 5 балів; терміни написання роботи – передостаннє практичне заняття.
Семінарські заняття	Закріплення й повторення теоретичних питань із вивчених тем курсу.
Умови допуску до підсумкового контролю	Допуском до іспиту є отримання позитивної підсумкової оцінки (максимум 50 балів, мінімум 25 балів). Для визначення рейтингового підсумкового контролю до уваги взято присутність здобувача на всіх заняттях, його активність та успішність під час виконання практичних завдань, підготовки самостійної роботи, написання контрольної роботи; відсутність пропусків і запізень на заняття; дотримання етики й культури поведінки на заняттях.
Підсумковий контроль	форма контролю: залік; форма здачі: письмове опитування; структура завдання: ідейно-художній аналіз окремого твору

7. Політика навчальної дисципліни

Письмові роботи. Письмові роботи виконують здобувачі освіти, які навчаються за загальним графіком, відповідно до [«Положення про організацію освітнього процесу та](#)

[розробку основних документів з організації освітнього процесу в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника», та індивідуальним графіком, відповідно до «Положення про порядок навчання здобувачів вищої освіти за індивідуальним графіком у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника».](#)

Академічна доброчесність. У [«Кодексі честі Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника»](#) встановлено морально-етичні принципи та правила поведінки для всіх учасників навчально-освітнього процесу. За цим документом представники університетської громади повинні дотримуватися принципів академічної доброчесності та у всій своїй навчальній і викладацькій діяльності зобов'язані діяти порядно і доброчесно.

За дотриманням членами університетської громади морально-етичних та правових норм цього Кодексу відповідає [Комісія з питань етики та академічної доброчесності](#) при університеті, яка відстежує і регламентує поведінку здобувачів освіти в навчальному процесі.

Відвідування занять урегульовано [«Положенням про організацію освітнього процесу та розробку основних документів з організації освітнього процесу в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника».](#)

У разі пропуску занять здобувачі освіти повинні відпрацювати їх індивідуально в письмовій чи усній формі, щоб виконати всі завдання поточного і підсумкового контролю.

Неформальна освіта. Порядок здобуття неформальної освіти та визнання її результатів регламентує [«Положення про визнання результатів навчання, здобутих шляхом неформальної освіти, в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника».](#)

Для здобуття неформальної освіти рекомендовано використання платформ Coursera, Prometheus, Udemu, EdEra та ін.

8. Рекомендована література

1. Білецький Л.Т. Історія української літератури. Т.2 : Вибрані статті і дослідження / упоряд. С.І. Хороб. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2015. 384 с.
2. Генералюк Л. Універсалізм Шевченка: взаємодія літератури і мистецтва. Київ : НауКиїв думка, 2008. 544 с.
3. Дзюба І. М. Тарас Шевченко. Життя і творчість. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 718 с.
4. Донцов Д. Дві літератури нашої доби. Львів, 1991. 295 с.
5. Коцюбинська М. Мої обрії: у 2 т. Київ: Дух і Літера, 2004. Т. 1. 336 с.
6. Клочек Г. Поетика візуальності Тараса Шевченка : монографія. Київ : Академвидав, 2013. 256 с.
7. Мафтин Н., Вівчарик Н. Історія української літератури 40-60-х рр. XIX ст. Методичні рекомендації до курсу. Івано-Франківськ, 2020. 115 с.
8. Мафтин Н. Теоцентрична вертикаль Космо-Психо-Логосу «Кобзаря» Тараса Шевченка. Тарас Шевченко: погляд з третього тисячоліття. Варшава- Івано-Франківськ, 2015. С.48-62.
9. Мафтин Н., Слоньовська О., Вівчарик Українська література : підручник для 9 класу

загальноосвітніх навчальних закладів / наказ МОН України від 20.03.2017 № 417. Київ : Літера ЛТД, 2017. 288 с.

10. Поліщук В. Музи Тараса Шевченка: Інтимно-любовні дискурси української літературної шевченкіани. Київ : Ліра-К, 2023. 337 с.
11. Росовецький С. Шевченко: сучасна біографія. Київ : Дух і Літера, 2020. 472 с.
12. Смілянська В., Чамата Н. Структура і смисл: спроба наукової інтерпретації текстів Т.Шевченка. Київ : Вища школа, 2000. 207 с.
13. Теми і мотиви поезії Тараса Шевченка. Київ : Наукова думка, 2008. 374 с.
14. Токмань Г. Л. Методика викладання української літератури в старшій школі: екзистенціально-діалогічна концепція : монографія / Ганна Леонідівна Токмань. К. : 2002. 320 с.
15. Харчук Р. Шевченко, його читачі й нечитачі у ХІХ столітті. Київ : НАН України, 2021. 267 с.
16. Шевченко Т.Г. Повне зібрання творів: У 12 т. / Ред. рада: М.Г. Жулинський (голова) та ін. Київ : Наукова думка. Т.1-6. 2001-2003.

Допоміжна література

17. Астаф'єв О. Творчість Тараса Шевченка з погляду слов'янофілів : Мар'ян Здзеховський. *Слово і Час*. 2015. №9. С. 3-13.
18. Астаф'єв О. Ян Янів про міфологему святого дерева у поезії Тараса Шевченка. *Слово і Час*. 2016. №3. С. 21-29.
19. Барабаш Ю. “Коли забуду тебе, Єрусалиме...”: Гоголь і Шевченко: Порівн.-типол. студії. Харків: Акта, 2001. 375 с.
20. Барабаш Ю. Просторинь Шевченкового слова. Київ : Темпора, 2011.
21. Бетко І. Біблійні мотиви в українській літературі. Київ, 1990.
22. Білецький О. І. Зібрання праць у п'яти томах. Київ : Наукова думка, 1965. Т. 2.
23. Блик О. Формування світогляду Миколи Костомарова крізь призму біографічного методу. *Дивослово*. 2015. № 02 (695). С. 48-53
24. Бойко Ю. Творчість Т. Шевченка на тлі західноєвропейської літератури // Юрій Бойко. Вибрані праці. Київ, 1992. С. 11-74.
25. Боронь О.В. Творчість Оноре де Бальзака і проза Тараса Шевченка. *Слово і Час*. 2015. №3. С. 24-28.
26. Боронь О.В. Чи належить Тарасові Шевченку малюнок «Мойсей добуває воду»? *Слово і Час*. 2018. №3. С. 13-17.
27. Боронь О.В. Шевченків лист до невідомої : проблема адресата. *Слово і Час*. 2019. №10. С. 59-68.
28. Вертій О. У річищі ідейних протиборств : Тарас Шевченко в національній свідомості українців ХХ – ХХІ століть. *Слово і Час*. 2015. №9. С. 13-23.
29. Вівчарик Н. М. Художні особливості невольничої елегії Шевченка «Хіба самому написать...». *Дивослово*. 2017. № 03(720). С. 38–42.
30. Галич О.А. Ганна Барвінок у біографічному просторі. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філологія*. 2015. Вип. 13. С. 14–21.
31. Генералюк Л. Студії над Шевченком : інтердисциплінарні стратегії. *Слово і Час*. 2016. №3. С. 3-12.

32. Гончарук В.А. Образ Богородиці в поемі «Марія» Тараса Шевченка. *Дивослово*. 2017. № 03(720). С. 42–46.
33. Грабович Г. Шевченко, якого не знаємо. Київ : Критика, 2000. 319 с.
34. Жулинський М. Апостольська місія Тараса Шевченка. *Слово і Час*. 2015. №3. С. 3-19.
35. Жур П. Труди і дні Кобзаря: Літопис життя і творчості Т. Г. Шевченка. Київ , 2003.
36. Забужко О. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу. Київ, 1997.
37. Зайцев П. Життя Тараса Шевченка. - КИЇВ , 1994
38. Заславський І. Шевченків «Кавказ» як художній феномен. *Дивослово*. 2000. №2. С.2-5.
39. Клочек Г. Поезія Тараса Шевченка. Київ, 1999.
40. Клочек Г. Поезія Тараса Шевченка: сучасна інтерпретація. Посібник для вчителя. Київ, 1998.
41. Коваленко П.П. Серце моє трудне, що в тебе болить? Захворювання і смерть Т.Г.Шевченка із погляду сучасної медицини. Чернівці, 2000.
42. Кодак М. Прагматичний узус реалізму (Комедія «Сон» як текст). *Слово і час*. 2001. №11. С.60-73.
43. Комаринець Т. Шевченко і народна творчість. Київ, 1963.
44. Кониський О.Я. Тарас Шевченко-Грушівський: Хроніка його життя. Київ, 1991.
45. Коцюбинська М. Етюди про поезику Шевченка. Київ, 1990.
46. Лебідь-Гребенюк Є. М. Жанр щоденника у творчості П. Куліша і Т. Шевченка. *Слово і Час*. 2017. № 3. С. 16-26.
47. Лебідь-Гребенюк Є. М. Інтертекст поезії Т. Шевченка у «Книзі буття українського народу» М. Костомарова. Науково-практична конференція, присвячена 170-річчю Кирило-Мефодіївського братства : збірник матеріалів. Київ, 2015.
48. Левицький В. Наснага та моторошність «іного краю» : урбанізм у літературних творах Тараса Шевченка. *Слово і Час*. 2015. №3. С. 28-36.
49. Мовчанюк В. Шевченкова ідея України і «Книги буття українського народу» М.Костомарова. *Слово і Час*. 2017. №3. С. 3-16.
50. Нахлік Є. «Доля – льос – судьба: Шевченко і польські та російські романтики». Львів, 2003.
51. Нахлік Є. На первоцвіт вдарили морози: П.Куліш про Т.Шевченка та Кирило-Мефодіївське товариство. Україна, 1989. №10. С.17.
52. Нахлік О. Деміфологізація євангельського дійства в поемі «Марія» Шевченка. Збірник Харківського історико-філологічного товариства. Нова серія. Харків, 1995. Т.5. С.103-106.
53. Пахаренко В. Незбагнений апостол. Черкаси, 1994.
54. Плющ Л. Екзод Тараса Шевченка: Навколо “Москалевої криниці”: Дванадцять статтів / Передм. Ю.Шевельова. Київ : Факт, 2001. 384 с.
55. Сверстюк Є. Шевченко і час. Київ, 1996.
56. Семків Р. Шевченків «Сон» («У всякого своя доля...») : діалогічність, карнавальність. *Слово і час*. 1999. №7. С.56-59.
57. Скоць А. Поема Тараса Шевченка «Наймичка». *Дивослово*. 1994. №3. С.18-22.
58. Скоць А. Шевченкова «Катерина». Українська мова та література в школі. 1991. №6. С.30-34.
59. Смілянська В. Л. «Святим огненным словом...» Тарас Шевченко: Поетика. Київ, 1990.
60. Тарахан-Береза З. Шевченко – поет і художник: До проблеми єдності художнього мислення. Київ : Наукова думка, 1985.
61. Фізер І. До генези однойменних поетичних і художніх творів Шевченка: від тексту до образу і навпаки. *Сучасність*. 1989. № 5.
62. Франко І. “Наймичка” Т.Шевченка. Зібр. тв.: У 50 т. Київ, 1981. Т.29. С.447-469.
63. Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 року. Франко І. Зібр. творів: У 50 т. Київ, 1984. Т.41.
64. Франко І. Темне царство. Зібр. творів: У 50 т. Київ, 1980. Т.26. С.131-153.

65. Франко І. Шевченкова “Марія”. Твори у 20 т. Київ, 1955. Т.17. С.149-157.
66. Харчук Р. Герої і події часів шведчини у поезії Т.Шевченка. *Слово і Час*. 2016. №3. С. 12-21.
67. Чамата Н., Смілянська В. Про сумнівні гіпотези в шевченкознавстві. *Слово і Час*. 2016. №5. С. 25-31.
68. Шевченківська енциклопедія : У 6 т. Київ : НАН України, 2012.
69. Шевченківський словник. У 2 т. Київ, 1976.
70. Шевченко Тарас. Повне зібрання творів: У 12 т. Київ, 2001-2003. Т.1-6.
71. Широцький К. Шевченкова наречена. Спомини про Т.Шевченка п. Ликерії Яковлевої (Полусмаківни). *Літературна Україна*. 2003. 26 червня. С.3.
72. Яременко В. « ... Подай любов, сердечний рай!» (Поняття гармонії у творчій спадщині Тараса Шевченка : сутність множинності). *Слово і Час*. 2016. №5. С. 3-13.
73. Яременко В. Шевченків «Сон» («Гори мої високіі...») в історіософському обрамленні. *Слово і Час*. 2018. №3. С. 3-13.
74. Українська література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 10–11 класів (профільний рівень) : Наказ МОН України від 23.10.2017р. № 1407. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalniprogrami/navchalni-programi-dlya-10> (дата звернення: 10.04.2023).
75. Стратегія національно-патріотичного виховання : Указ Президента України від 18.05.2019р. № 286/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text> (дата звернення: 10.04.2023).
76. Професійний стандарт вчителя за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» : Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020р. № 2736-20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text> (дата звернення: 10.04.2023).
77. Бех І.Д., Чорна К.І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Київ, 2014. 29 с.
78. Токмань Г. Л. Методика викладання української літератури в старшій школі: екзистенціально-діалогічна концепція : монографія / Ганна Леонідівна Токмань. К. : 2002. 320 с.

Портал www.kobzar.info

Енциклопедія життя і творчості Тараса Шевченка www.t-shevchenko.name

Шевченківська енциклопедія www.shevcheycl.kiev.ua

Національний музей Тараса Шевченка www.shevchenkomuseum.com.ua

Web-версія "Кобзаря" Тараса Григоровича Шевченка в Бібліотеці Української Поезії <http://poetyka.uazone.net/kobzar/>

Історико-культурний заповідник «Батьківщина Тараса Шевченка»

www.batjkivshhyna-tarasa.com.ua

The Taras Shevchenko Museum of Canada

<http://www.infoukes.com/shevchenkomuseum/>

Вебсайт музею Тараса Шевченка в Торонто (Канада)

<http://www.chass.utoronto.ca/~tarn/courses/429-sp.html>

Shevchenko's self portraits

Національний музей Тараса Шевченка

<http://www.park.kiev.ua/u%27people/artists/shevchenko/>

Викладач _____ професор Мафтин Н.В.